

بررسی وضعیت حجاب زنان در صدر اسلام

پدیدآورنده (ها) : موسی پور، سیدحسین؛ تردست، علی

میان رشته ای :: همایش پژوهشهای دینی، علوم اسلامی، فقه و حقوق در ایران و جهان اسلام :: دوره ۲؛ ۱۳۹۸/۰۳/۳۰ - ۱۳۹۸/۰۳/۳۰

صفحات : از ۱۲۸۳ تا ۱۲۹۴

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1810694>

دانلود شده توسط : مجتبی مزروعی

تاریخ دانلود : ۱۴۰۱/۱۱/۲۳

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- بازخوانی دیدگاه محسن کدیور درباره «حدود حجاب» با تاکید بر آیات حجاب
- نقش برنامه‌های تلویزیونی در نهادینه‌سازی پوشش و حجاب اسلامی دانشجویان
- زمینه سازی کشف حجاب در ایران (نقش صدیقه دولت آبادی)
- اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح صیانت از حریم عفاف و حجاب»
- زنان و حجاب
- حجاب توسعه و توسعه ی بدحجابی؛ تحلیل پدیده ی بدحجابی در ارتباط با سیاست ها و ساختارهای کلان جامعه
- حجاب و حقوق بشر
- رویکردی قرآنی به گونه ها و مدل های برتر و نازل حجاب
- مسأله حجاب و تأثیر اندیشه های قاسم امین مصری در ایران
- افول ارزش‌های عفاف و حجاب در دانشکده پزشکی (یک مطالعه پدیدارشناختی)
- پیامدهای اقتصادی و اجتماعی کشف حجاب در دوره ی رضاشاه
- حجاب، مصونیت یا محدودیت

عناوین مشابه

- بررسی نظریه حجاب حداقلی درباره وضعیت پوشش در عصر جاهلیت و صدر اسلام
- بررسی نقش زنان صدر اسلام در امور دفاعی
- بررسی سیر تاریخی وجوب حجاب در صدر اسلام
- حجاب در ایران (بررسی وضعیت حجاب در ایران از سال های اخر حکومت پهلوی دوم تا پایان جنگ تحمیلی)
- شرط التزام عملی به احکام اسلام حجاب در استخدام دولتی؛ نقد و بررسی رای دیوان عدالت اداری
- رویکرد جامعه‌شناختی به سیاست زنان در صدر اسلام
- بررسی وضعیت انجام تست پاپ اسمیر و عوامل موثر بر آن بر اساس الگوی اعتقاد بهداشتی در زنان مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهر قم
- بررسی و نقد کتاب اوضاع اجتماعی - اقتصادی موالی در صدر اسلام
- بررسی فقهی خوانندگی زنان در اسلام (فریقین)
- ظن و گمان در قرآن و روایات اسلامی و بررسی آن در خطابات قرآنی مربوط به وقایع صدر اسلام

بررسی وضعیت حجاب زنان در صدر اسلام

سیدحسین موسی پور

دانشجوی دکتری پیام نور قم رشته مدرسی الهیات و معارف اسلامی گرایش تاریخ

علی تر دست

طلبه درس خارج حوزه علمیه قم، فارغ التحصیل کارشناسی ارشد رشته مدرسی الهیات و معارف اسلامی گرایش قرآن

چکیده

در تاریخ اسلام همواره جایگاه و احکام زنان یکی از موضوعات مهم در حوزه های مختلف بوده به گونه ای که در ایجاد تحولات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر کسی پوشیده نیست از اینرو اسلام به عنوان یک دین متعالی از این مهم غفلت نکرده و احکامی در مسئله حجاب برای زنان بیان کرده است، زنان بعد از نزول وحی موظف به پوشش اسلامی شدند ولی این دستور در صدر اسلام کاملاً محقق نشد چرا که هنوز فرهنگ جاهلی در جامعه وجود داشت، در صدر اسلام زنان همانند دوران جاهلیت پوشش مناسبی نداشتند و در روابط اجتماعی و خانوادگی برای خود محدودیتی قائل نمی شدند و همین امر معضلات اخلاقی و حتی سیاسی را به وجود می آورد اما پس از نزول وحی، تلاشهای پیامبر اسلام(ص) به تدریج زمینه تغییر حجاب زنان را به وجود آورد. روش تحقیق در این نوشتار تاریخی-تحلیلی و شیوه ی گردآوری مطالب کتابخانه ای بوده است.

کلید واژه: تاریخ، صدر، حجاب، اسلام

یکی از موضوعات مهمی که از همواره انسانها در اعصار مختلف با آن مواجه بودند مسئله پوشش و حجاب است، به ویژه پوشش زنان و دختران که محدوده، معیار و فلسفه ی آن با توجه به ادیان و دیانات مختلف تفاوت داشته است.

دین اسلام از ابتدا در ارتباط با این مسئله ی چند بعدی، احکام و دستوراتی بیان کرده است، از این رو این دین مرفعی (اسلام) برای کاستن از آسیب های حضور اجتماعی زن، دستور به رعایت پوشش مناسب برای زنان داده است چرا که حجاب، هم زمینه انحرافات اخلاقی را کم می کند و هم به زن امنیت و آرامش و مصونیت می بخشد.

نکته ی دیگر اینکه شواهد متعددی از قرآن کریم حاکی از این نکته است که در جامعه عرب قبل از اسلام، زنان برای حضور در اجتماع، پوشش مناسب و مطلوبی نداشتند چرا که مسئله پوشش زن در دو سوره از سوره های قرآن مطرح شده است. یکبار به طور اجمال در سوره احزاب (آیه ۵۹) و بار دیگر با تفصیل بیشتر در سوره نور (آیه ۳۱)، خلاصه آن که نهی قرآن از متابعت از آن الگو و دستورات اصلاحی برای پوشش زنان، از برخی نقص ها و کاستی ها در پوشش زنان آن دوره و فاصله آن با پوشش مورد نظر اسلام حکایت دارد. در تبیین فلسفه آیات حجاب نیز می توان گفت که پوشش زنان در جامعه صدر اسلام به گونه ای نبود که زیبایی ها و زینت های آنان را بپوشاند به همین دلیل قرآن آنان را به نحوه صحیح پوشش دستور می دهد، خداوند متعال به منظور حفظ عفت جامعه، حتی زنان مسلمان را از نمایان کردن بدن خود بر زنان غیر مؤمن نهی می کند. در روایات علت این امر، بی مبالاتی زنان غیر مؤمن در توصیف زنان مسلمان برای شوهران خود دانسته شده است.

حاصل آن که بنا بر آنچه گفته شد حجاب زنان در صدر اسلام به گونه ای متفاوت بوده است و با نزول آیات قرآن و دستورات آن وضعیت پوشش و حجاب آنها، همچنین چگونگی معاشرت و به تبع آن جایگاه اجتماعی- سیاسی شان تغییر کرده است.

نکته ی مهمی که پس از اثبات پوشش زنان بعد از اسلام مطرح می شود این است که وضعیت پوشش زنان در صدر اسلام (که هنوز وضعیت پوشش به صورت فرهنگ جاهلی بوده) چگونه بوده است؟ همچنین در صدر اسلام، مردم مسلمان چه معیارهایی در پوشش زنان برای خود داشته اند که اسلام آنها را تغییر داده است؟

بنابراین در این پژوهش مسئله حجاب زنان در صدر اسلام بیان شده است و روش تحقیق نیز توصیفی-تحلیلی است.

مفهوم شناسی

حجاب در لغت و اصطلاح

واژه ی حجاب در لغت به معنای پرده، حاجب و چیزی است که میان دو چیز حایل و فاصله می شود (ابن منظور، ۱۹۹۵ق). البته همان گونه که مفسران و محققان گفته اند، واژه ی حجاب به معنای پوشش زنان، اصطلاحی است که بیشتر در عصر ما پیدا شده و اصطلاحی جدید است. همچنین می توان گفت آنچه در گذشته ها در این مورد به کار می رفته، به ویژه در اصطلاح فقها، واژه ی ستر است که به معنای پوشش است. (مطهری، ۱۳۷۶). در اصطلاح نیز در تفسیر المیزان بیان شده است که واژه ی حجاب به معنای هر چیزی است که چیزی را از غیر بیوشاند (طباطبایی، ۱۳۷۴). بنابراین لزوم پوشیدگی زن در برابر مرد بی گانه معنای متبادر از حجاب است و این دستور یکی از احکام و مسائل مهم اسلامی است.

صدر اسلام

یکی از مفاهیمی که ضرورت دارد در این نوشتار مورد بررسی قرار گیرد مفهوم صدر اسلام است، این واژه به صورت صریح در کتبی که مسئله تاریخ صدر اسلام را به صورت توصیفی، تحلیلی و یا توصیفی و تحلیلی بررسی کرده اند به صورت صریح معنا نشده است و مراد از این واژه را بیان نکرده اند ولی به صورت تلویحی می توان از مجموع آنها این معنا را برداشت کرد که به صورت خاص زندگی پیامبر اسلام به ویژه بعد از شروع رسالت مد نظر آنها است البته برای اینکه چگونگی اوضاع سیاسی، اجتماعی و ... آن عصر مشخص شود در برخی از آثار سالهای قبل از بعثت را نیز مورد تحلیل و بررسی قرار داده اند.

تاریخچه حجاب در اسلام و ادیان

درباره ی تاریخچه حجاب در اسلام یکی از مهم ترین منابع برای بررسی قرآن کریم است، از دیدگاه قرآن کریم برای رشد و تعالی زن و نیز سالم سازی محیط خانه و اجتماع، حجاب برای زنان واجب شده است و همچنین آنچه را که از تاریخ استفاده می شود، این است که حجاب به معنای پوشش زنان، قبل از اسلام در جهان و در ادیان مختلف با شکل های متفاوت وجود داشته و این حکم تأسیسی نیست یعنی اسلام آن را اختراع نکرده، بلکه دین اسلام آن را پذیرفته و چنان که از تاریخ زمان پیامبر (ص) استفاده می شود اسلام قدری محدوده ی آن را وسیع تر کرده و به آن بیشتر توجه نموده است.

همچنین می توان گفت که در ایران قبل از اسلام، در میان قوم یهود و هند، حجاب های سخت و شدیدی وجود داشت و در ایران باستان حتی پدران و برادران نسبت به زن شوهردار نامحرم شمرده می شدند. (ویل دورانت، ۱۳۷۳).

بنابراین، آنچه را که از تاریخ استفاده می شود این است که زنان در زمان پیامبر دارای حجاب بودند، البته نه حجاب کامل، زنان عرب معمولاً پیراهن هایی می پوشیدند که گریبان هایشان باز بود، دور گردن، سینه، در معرض دید بود، روسری هایی که به سر می انداختند، قسمت های پایین آن را به پشت سر می انداختند به طور طبیعی گوش ها و گوش واره ها و جلوی سینه و گردن نمایان بود. (مطهری، ۱۳۷۶).

نتیجه این که حجاب زنان در زمان پیامبر (ص) این گونه بوده است که تمام بدن آنان در پوشش بوده، همچنین روسری به سر می انداختند، ولی مقداری از سینه و گردن آنان و جاهایی که محل زینت و موجب تحریک شهوت مردان است باز بود. در تأیید این مدعا و نیز چگونگی حجاب در عصر پیامبر می توان از این حادثه نیز استفاده کرد که از امام باقر (ع) روایت شده است که: روزی در هوای گرم مدینه زن جوان زیبایی در حالی که طبق معمول روسری خود را به پشت گردن انداخته و دور گردن و بناگوشش پیدا بود، از کوچه عبور می کرد، مردی از اصحاب رسول خدا از طرف مقابل می آمد، آن منظره ی زیبا، سخت نظر او را جلب کرد و چنان غرق تماشای آن زن زیبا شد که از خودش و اطرافش غافل گشت و جلوی خودش را نگاه نمی کرد آن زن وارد کوچه ای شد و جوان با چشم خود او را دنبال می کرد، همان طور که می رفت ناگهان استخوان یا شیشه ای که از دیوار بیرون آمده بود به صورتش اصابت کرد و صورتش را مجروح ساخت، وقتی به خود آمد که خون از سر و صورتش جاری شده بود، با همین حال به حضور پیامبر رفت و ماجرا را به عرض رساند (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق).

خلاصه آنکه در چنین جایی بود که آیه ی حجاب نازل شد. «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ» (نور، ۳۱). و به زنان با ایمان بگو چشم های خود را از نگاه هوس آلود فرو گیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را آشکار ننمایند و اطراف روسری های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود) و زینت خود را آشکار نسازند.

بدیهی است که این آیه در مقام بیان توسعه ی محدوده ی پوشش و حجاب است زیرا قسمت های دیگر بدن با لباس های مرسوم آن زمان که همان پیراهن های بلند بوده پوشیده می شد و فقط قسمت های سینه و گردن بود که باز بود.

حجاب زنان عرب قبل از اسلام

در بررسی حجاب زنان در قبل از اسلام و تحلیل این مهم باید جایگاه آنان را بررسی کنیم و به تبع آن مسئله‌ی پوشش آنها نیز مشخص می‌شود، زن جاهلی به طور کلی در بالاترین شرایط خود یک شهروند درجه دوم محسوب می‌شد که کارکردهای خاص و محدود خود را داشت، از طرفی مردان نیز برای آنان ارزش و بهایی قائل نبودند، عمر می‌گفت: در عصر جاهلی زنان را به حساب نمی‌آوردیم و نیز می‌گفت: اگر فرزند نمی‌خواستم برای من مهم نبود که هیچ زنی را در عمرم بینم. (بخاری، ۱۴۱۰ق) از او نقل شده که گفته بود: «لاندخلهن فی امورنا» زنان را در مسائل خود دخالت نمی‌دادیم. (متقی هندی، ۱۴۰۹). در جاهلیت اگر یادی از زنان بود، فقط به دلیل میگساری و خوشگذرانی با آنان بود نه چیز دیگر، چنانچه در معلقه امرؤ القیس از عشق شهوت آلود عرب سخن به میان آمده است. (ویل دورانت، ۱۳۷۳) زن پیش از اسلام مانند کالائی بود در شمار ثروت پدر و یا شوهر یا پسر، و او را پس از مرگ [شوهرش] مانند اموال دیگر به میراث می‌گذاشتند و به ارث می‌بردند. (همان، ۱۳۷۳)

برخی از محققین نیز بر همین عقیده اند و می‌نویسند: « برای جوانان [عرب] سه چیز متاع دنیا به حساب می‌آمد: شراب، زن و قمار» (طبری، ۱۹۹۵). بهره کشی جنسی از زنان یکی از اخلاق ناپسند عرب جاهلی بود. عبدالله بن ابی در یثرب شش کنیز خود را بر این امر گمارده بود و از طریق آنان کسب درآمد می‌کرد، زنده به گور کردن دختران یکی دیگر از اخلاق ناپسند عرب جاهلی بود. عرب دختران را زنده به گور می‌کرد و این در حالی بود که عرب از کشتن حیوانات اجتناب می‌کرد و عقیده داشت در صورت کشتن حیوانات مورد مجازات قرار خواهد گرفت، همچنین از قطع گیاهان و خوردن آنها جز در مواقع ضروری پرهیز می‌کرد (سالم، ۱۳۸۰). گرچه این رسم در بعضی از قبایل وجود داشت ولی به قدری زشت و زننده بود که قرآن مجید در موارد متعددی آن را نکوهش کرده است. (اسراء ۳۱، انعام ۱۵، ۱۴۰)

خداوند می‌فرماید: «وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ * يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ» (نحل آیات ۵۸ و ۵۹). اگر به کسی خبر می‌دادند که صاحب دختر شده از شدت ناراحتی صورتش سیاه می‌شد و به شدت خشمگین می‌شد و بخاطر خبر بدی که به او داده شد از مردمش فرار می‌کرد، نمی‌دانست که او را با ننگ نکه دارد یا او را در خاک پنهان کند. این مسئله از چنان اهمیتی برخوردار بود که پیامبر اسلام (ص) در نخستین پیمان عقبه در سال ۱۲ بعثت که با گروهی از یثربیان بست، یکی از مواد پیمان را خودداری از زنده به گور کردن

دختران قرار داد(ابن هشام، ۱۳۶۸). پس از فتح مکه نیز یکی از موارد بیعتی که پیامبر اسلام(ص) به امر خداوند از زنان مسلمان این شهر گرفت، این بود که از کشتن فرزندان خودداری کنند.(ممتنحه، ۱۲).

حاصل آنکه زنان در آن عصر جایگاهی نداشته که به تبع آن برای آنها نیز حدود و حریمی قائل نمی شدند و با توجه به سلیقه و دلخواه مردان در همه‌ی ابعاد با آنان رفتار می شد و برای آنان تصمیم می گرفتند، از اینرو پوشش نیز از این قاعده‌ی کلی مستثنا نبود و فرهنگ عمومی پوشش زنان به صورت مطلوبی نبوده است، تاریخ صدر اسلام نیز این تحلیل را اثبات می کند.

بنابراین زنان در دوران جاهلیت، به پوشش کامل مقید نبودند و با مردان هم نشین بودند، آنها در مجالس عمومی شرکت می کردند و در مکان‌های عمومی رفت و آمد داشتند، لباس‌های زنانه تمام بدن را نمی پوشاند و مقداری از سر و گردن و گوش و سینه و دست و پای آنان باز بود، زمخشری در این زمینه نوشته است: گریبان جامه زنان گشاد بود به گونه‌ای که گودی گردن، سینه‌ها و اطراف آن آشکار می شد و زنان روسری خود را به پشت سر می بستند و از جلو، مکشوف می ماندند... برخی زنان، گام بر زمین می کوفتند تا از صدای خلخال او دریابند که خلخال دارد و گفته اند که گاه نیز برای آنکه معلوم شود دو خلخال دارد پاهایشان را به هم می زدند.(زمخشری، ۱۴۱۷).

سیوطی نیز گفته است: از سعید بن جبیر نقل شده که خلخال زن دارای زنگوله‌هایی بود که هرگاه مرد غریبی بر او می گذشت، پایش را عمدی تکان می داد تا او صدای خلخال را بشنود.(سیوطی، ۱۴۱۴).

غرناطی در این باره می نویسد: در آن زمان، لباس‌هایی با گریبان فراخ می پوشیدند، به گونه‌ای که سینه‌هایشان پیدا بود و روسری خود را از پشت می بستند. از این رو گوش و گردن و سینه باز می ماند.(غرناطی، ۱۴۱۶).

این گونه پوشش پس از ظهور اسلام و تا پس از هجرت نیز ادامه داشت تا آنکه آیات حجاب در سوره احزاب و نور نازل شد، روایات وارد شده درباره شرایط نزول آیات حجاب نیز بر این امر دلالت دارد.

حجاب زنان در عصر پیامبر اسلام

بنا بر دیدگاه رایج، زنان مسلمان در عصر پیامبر اسلام نوعاً حد پوشش مو و گردن و دست و پا را رعایت می کردند، این گونه پوشش در ادیان ابراهیمی قبلی نیز پوشش پسندیده بوده و اسلام در همان مسیر حرکت کرده است.

در الدر المنثور است که عبد الرزاق، عبد بن حمید، ابو داود، ابن منذر، ابن ابی حاتم، و ابن مردویه، از ام سلمه روایت کرده‌اند که گفت: وقتی آیه "يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ" نازل شد، زنان انصار طوری از خانه‌ها بیرون شدند که گویی کلاغ سیاهند، چون کیسه‌ای سیاه به خود پوشانده بودند که سرپایشان گرفته بود (طباطبایی، ۱۳۷۴). همچنین از عائشه نقل شده است که همین که آیه ی ۳۱ سوره ی نور نازل شد، هیچ زنانی را همانند زنان انصار، مشاهده نکردم و دیده نشد که آنان همچون سابق بیرون بیایند (زمخشری، ۱۴۱۷ق)

در مقابل، مخالفان وجوب این حد از پوشش، مدعی‌اند که حد پوشش شرعی زنان مسلمان در زمان پیامبر اسلام کمتر از این بوده است. حامیان این نظر معتقدند که به علت فقر، کمبود شدید پارچه و نبود امکانات دوخت و دوز، پوشش رایج در عصر پیامبر برای زنان و مردان بسیار حد اقلی بود است.

حامیان این نظر به روایات و احادیثی استناد می‌کنند که طبق آن‌ها بسیاری از مردان و زنان مسلمان (به خصوص مستمندان و بادیه‌نشینان) دامن‌های کوتاه می‌پوشیدند و به همین دلیل هنگام رکوع و سجده شرمگاهشان نمایان می‌شد، برهنگی عادی بود و پیامبر اسلام حتی به عموی خود توصیه می‌کرد که برهنه راه نرود، فقرایی بودند که خود را با پارچه‌ای کوچک می‌پوشاندند و جامعه ی مسلمان به عنوان کفار تشویق به پوشاندن آنان می‌شد، پیامبر اسلام زنان و مردان را از پوشیدن دامن‌های بلند که مایه ی رشک مستمندان شود منع می‌کرد، زنان و مردان با هم و از ظروف مشترک وضو می‌گرفتند، و دستورهایی درباره ی استحمام نکردن زن و مرد در مکان مشترک از سوی پیامبر مطرح می‌شد.

به گفته این افراد پوشش در صدر اسلام نقش تعیین هویت اجتماعی داشته و از آنجا که ثروتمندان و فخر فروشان پوشش کامل‌تری داشتند پیامبر اسلام مکرراً مسلمانان را از زیاده‌روی در پوشش باز می‌داشت.

به گفته این افراد، انداختن پارچه روی سر از رسوم برخی اعراب جاهلی بوده است اما در اسلام بر آن امر نشده است مطابق این نظر سربرهنه شدن زنان در هنگام عزاداری در میان همه ی قشرها عرب رایج بوده است، طبق گزارش تاریخ یعقوبی، فاطمه دختر پیامبر اسلام در واکنش به خشونت و تهدیدی که بر سر مسئله ی خلافت نسبت به همسرش صورت گرفت، «بیرون آمد و گفت: به خدا قسم باید بیرون روید اگر نه مویم را برهنه سازم و نزد خدا ناله و زاری کنم. بر اساس گزارش تفسیر عیاشی،

وی پس از اتمام حجت دست حسن و حسین را گرفت و به سمت قبر پدر حرکت کرد تا موی سرش را پریشان کند و به درگاه پروردگار ناله سر دهد» (ترکاشوند، ۱۳۸۹).

بررسی مسئله ی احادیث حجاب از دیدگاه شیعه

الف: احادیث متمایل به پوشش بیشتر

طبق چند حدیث از امامان شیعه، بخشی از بدن زن که مجاز است که آشکار باشد تنها وجه و کفین (صورت و دو دست) است، گفتی است که برخی پژوهشگران مخالف حجاب، این احادیث را دلیل کافی برای وجوب پوشش مو نمی دانند چون مو را جزو بدن زن نمی دانند، اما علاوه بر این احادیث، احادیث دیگری از امامان به شکل صریح تر به وجوب پوشش مو اشاره می کنند، در روایات دیگری نیز پوشش موی سر در سخنان نقل شده امامان شیعه مفروض دانسته می شود و به تفصیل به آن پرداخته شد.

ام سلمه همسر رسول خدا می گوید: من خدمت رسول خدا صلوات الله علیه بودم، میمونه زوجه دیگر رسول خدا هم حاضر بود، این ام مکتوم دائی زاده حضرت خدیجه وارد شد، رسول خدا فرمود: بروید و پشت پرده بنشینید ما گفتیم: یا رسول الله! مگر این مرد نابینا نیست؟ رسول خدا گفت: او نابیناست ولی شما که نابینا نیستید. حدیث مذکور یکی از احادیث مشهور در نزد شیعه است.

ب: احادیث متمایل به پوشش کمتر

در مقابل، روایاتی با رویکرد آسان گیرانه تر درباره ی پوشش و نگاه وجود دارد، از اینرو افرادی چون امیرحسین ترکاشوند با ذکر این احادیث کوشیده است نگاه مسلط فعلی به حجاب که آن را حد اکثری و برای حفظ زن از نگاه لذت جوی نامحرم معرفی می کند، زیر سؤال ببرند.

بنابراین گروهی معتقدند دوران امامان شیعه نیز همچنان وجود روسری ناشی از عرف و تشخیص و اعتبارات اجتماعی بود نه مربوط به حجاب شرعی و در کوشش برای اثبات این ادعا به احادیثی در وسائل الشیعه از امامان شیعه، محمد باقر و جعفر صادق اشاره می کند که طبق آنها زنان در صورتی که روسری شان را پیدا نکنند می توانند بی حجاب در برابر مرد نامحرم ظاهر شوند و همچنین می توانند بی حجاب نماز بخوانند (ترکاشوند، ۱۳۸۹).

حجاب بردگان (کنیزان) در صدر اسلام

با توجه به واقعیت برده‌داری در زمان ظهور اسلام، این دین با وجود مبارزه تدریجی با آن، احکامی نیز برای بردگان در نظر گرفت که یکی از آنها موضوع حجاب کنیزان بود، با توجه به آیات و روایات مرتبط؛ حجاب زنان و کنیزان را می‌توان به چند دوره تقسیم کرد:

الف: یکسان بودن حجاب زنان آزاد با کنیزان

با توجه به برخی آیات قرآن، گویا حجاب همه زنان (اعم از کنیز و غیر کنیز) تا زمان نزول این آیات همانند و شبیه بوده است و پس از آن، تفاوتی بین حجاب آنان ایجاد شده است، آیه ۳۱ سوره نور به طور خاص؛ دستور حجاب کامل تر به زنان مؤمنه می‌دهد و جزئیاتی از حجاب را مطرح می‌کند که قبلاً رعایت نمی‌شده، مثلاً می‌فرماید: «...روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند تا گردن و سینه با آن پوشانده شود.»

همچنین از آیه ۵۹ احزاب برمی‌آید که رعایت حجاب کامل اسلامی از طرف زنان قبل از نزول این آیه لازم نبوده و فرقی بین زنان آزاد و کنیزان نبوده است.

ب: تفاوت حجاب زنان آزاد و کنیزان

در بررسی‌های قرآنی - تاریخی، نقطه جدایی و تفاوت حجاب کنیزان با زنان آزاده را می‌توان نزول آیه ۵۹ سوره احزاب دانست، در تبیین نزول این آیه چنین آمده است (عروسی حویزی ۱۴۱۵). عده‌ای از افراد لا ابالی؛ به خصوص شب‌هنگام؛ مزاحم دختران و زنان پاکدامن می‌شدند و بهانه آنان؛ شباهت ظاهری‌شان با زنان فاسده و کنیزان بود؛ خداوند در این باره دستور جدیدی ابلاغ کرد و فرمود: «ای پیامبر! به همسران و دخترانت و زنان مؤمنان بگو: جلاب‌ها»روسری‌های بلند» خود را بر خویش فروافکنند، این کار برای این که شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند بهتر است؛ [و اگر تا کنون خطا و کوتاهی از آنها سر زده توبه کنند] خداوند همواره آمرزنده رحیم است.

همچنین در تفسیر بیان السعاده بیان شده است: همسران رسول خدا و همسران مؤمنین صورتها و سایر مواضع زینت خود را با چادر نمی‌پوشانیدند پس خدای تعالی امر به پوشانیدن صورتها و سینه‌ها کرد، تا بدین وسیله از سایر زنان جدا شوند و تمیز پیدا کنند و جلاب زنان لباس گشادی است که روی همه لباسها و قبل از چادر می‌پوشند و ممکن است همین چادر مقصود

باشد، ذلک اَدْنٰی اَنْ یُعْرِفَنَّ و این کمترین چیزی است که می‌تواند آنها را از کنیزان و سایر زنان جدا سازد(خانی، ریاضی، ۱۳۷۲).

تکمیل حجاب در این آیه با توجه به معنای آن؛ مربوط به حجاب سر و گردن است(مکارم شیرازی، ۱۳۷۴) و بر طبق روایات(طبرسی، ۱۳۷۲) مخصوص زنان آزاد بود و می‌توان فهمید که در جامعه آن روز به این قسمت از حجاب اهمیتی داده نمی‌شد و دست کم دختران و زنانی بودند که چنین حجابی نداشتند.

خلاصه آنکه باید دقت شود که معنای این آیه شریفه؛ لزوم بی‌حجاب بودن کنیزان نیست، همان‌طور که نمی‌توان اجازه اذیت و آزار کنیزان و نظر شهوانی و گفت‌وگوهای هوس انگیز با آنان را از آیه برداشت کرد.

تحلیل مسئله ی حجاب کنیزان

با بررسی روایات شیعی(محمدبن سعد، ۱۴۱۰ق) احادیثی که درباره پوشش کنیزان بیان شده است می‌توان گفت، از سویی این احادیث بیشتر شامل تکلیف آنان در عبادات(نماز) را بیان می‌کند و در سایر حالات، رد و یا اثبات حجاب کنیزان به صورت صریح تکلیفی بیان نشده است و اینکه برای حضور در اجتماع باید همانند زنان آزاد باشند یا نباشند را مطرح نکرده اند از اینرو می‌توان نتیجه گرفت که عفاف و پوشش در هر حال برتری و استحباب دارد. از سویی دیگر احتمال وجوب نیز وجود دارد و نمی‌توان به روایات تنبیه کنیزان در صورت پوشاندن سر، اعتماد چندانی کرد.(نجفی، ۱۴۲۱ق). (به این صورت که در صدر اسلام کنیزانی که با روسری نماز می‌خوانند را تنبیه می‌کردند) در تبیین این تحلیل می‌توان گفت که سیاست خلفاء (ابوبکر، عمر و عثمان) این حکم را در جامعه اسلامی بنا نهاده بود و سیره ی خلفاء مصداق احکام و دستورات اسلام نیست بلکه سلايق شخصی بوده است، همچنین در برخی موارد نیز که احادیثی از شیعه نقل شده حمل بر تقیه می‌شود، چرا که همان مفسده ای که در بی حجابی زنان آزاد وجود دارد در حجابی کنیزان هم وجود دارد، بنابراین احتمال وجوب حجاب کنیزان رجحان دارد.

جمع بندی و نتیجه گیری

یکی از مسائل مهم تاریخ صدر اسلام که باید با دقت مورد تحلیل و بررسی بدون پیش فرضهای فعلی صورت بگیرد مسئله حجاب زنان در صدر اسلام (عصر پیامبر ص) است، پژوهش و تبیین این مسئله باعث می شود که احکام پوشش در عصر فعلی بدون هیچ گونه تحریفی بیان شود و جلوی دیدگاههای افراطی یا تفریطی که باعث خدشه دار شدن یا غیر عقلانی نشان دادن احکام اسلام است را می گیرد، همچنین پژوهشگر دینی می تواند احکام دینی را به سیره حضرت استناد کند.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- ابن منظور (۱۹۹۵ م)، لسان العرب، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- ۳- ابن سعد، محمد (۱۴۱۰ق)، الطبقات الکبری، بیروت، دار صادر.
- ۴- ابو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری (۱۴۱۰)، صحیح بخاری، بیروت، دار المعرفه.
- ۵- ابن هشام (۱۳۶۸)، السیره النبویه، تصحیح مصطفی السقاء، ابراهیم الایاری، بیروت، دارالمعرفه.
- ۶- ترکاشوند، امیر حسین (۱۳۸۹)، حجاب شرعی در عصر پیامبر ص،
- ۷- خانی رضا، ریاضی حشمت الله (۱۳۷۲)، ترجمه بیان السعاده فی مقامات العبادۀ، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ۸- سیوطی، عبدالرحمن (۱۴۱۴ق)، الدر المنثور، ج ۶، چاپ اول، بیروت، انتشارات دارالفکر
- ۹- طباطبائی، محمد حسین (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان (ترجمه) چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)
- ۱۰- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو،
- ۱۱- الطبری، أبو جعفر محمد بن جریر (۱۹۹۵ق) جامع البیان عن تأویل آی القرآن، بیروت، ضبط صدقی العطار، دار الفکر
- ۱۲- عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه (۱۴۱۵ق)، تفسیر نور الثقلین، تحقیق: رسولی محلاتی، سید هاشم، ج ۴، چاپ چهارم، قم، انتشارات اسماعیلیان.
- ۱۳- فیض کاشانی، ملامحسن (۱۴۱۵ق)، الصافی، تحقیق حسین الاعلمی، قم، الهادی.
- ۱۴- متقی هندی (۱۴۰۹ق)، کنز العمال، بیروت، مؤسسه الرساله
- ۱۵- محمود بن عمر زمخشری (۱۴۱۷ق)، الکشاف، ج ۲، چاپ اول، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.

۱۶- مطهری، مرتضی (۱۳۷۶)، مجموعه آثار، مسئله ی حجاب، تهران، انتشارات صدرا.

۱۷- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، ج ۱۷، چاپ اول، تهران، دار الکتب الإسلامية.

۱۸- نجفی، محمد حسن (۱۴۲۱ق)، جواهر الکلام فی ثوبه الجدید، ج ۴، چاپ اول، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع).

۱۹- ویل دورانت (۱۳۷۳)، تاریخ تمدن ویل دورانت، تاریخ تمدن، ترجمه: ابوطالب صارمی (و دیگران)، چاپ چهارم، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

